

אחריות

שיעורים, פעילויות וסדנה לכיתות י-יב

אחריות היא היכולת לראות את עצמנו כשותפים פעילים למה שקורה – בחיים שלנו, בכיתה, ברשת ובעולם – ולא רק כצופים מהצד. במסלול הזה תמצאו שיעורים, פעילויות קצרות וסדנה מלאה לכיתות י-יב, שמזמינים את התלמידים לעבור מ"זה לא תלוי בי" ל"מה כן בידיים שלי?". תחושת מסוגלות ושייכות הן גם משאבי חוסן: מי שלוקח אחריות מגלה שיש לו השפעה.

בחוברת:

1. אחריות אישית – אני בוחר/ת – שיעור 45 דק' 🗺️
2. אחריות כלפי הכיתה והחברים – שיעור 45 דק' 🤝
3. אחריות דיגיטלית ברשת – שיעור 45 דק' 📱
4. אחריות סביבתית – שיעור 45 דק' 🌍
5. כרטיסי דילמה: מה הייתי עושה? – כרטיסי דילמה, 20 דק' ⚖️
6. קו העמדות: עד כמה אני מסכים/ה? – מתחם עמדות, 15 דק' ↔️
7. משחק תפקידים: ישיבת ועד דחופה – משחק תפקידים, 20 דק' 🗣️
8. מה אומרים המקורות? ניתוח אמרות על אחריות – ניתוח ציטוטים, 15 דק' 📄
9. מקרים מהחיים: של מי האחריות? – סיפורי מקרה, 20 דק' 🔍
10. מניפסט האחריות של הכיתה – משימה יצירתית, 20 דק' 📝
11. מי אחראי כאן? – סדנת אחריות – סדנה 90 דק' 🛠️

בכל פעילות אישית יש זכות לפסוח. מי שמרגיש/ה צורך לדבר – פנו ליועצת, לנאמני החוסן המורים או לנאמני החוסן התלמידים. ❤️

יצרה: רות ראש בן ישי

שיעור 1: אחריות אישית – אני בוחרת

בין תירוצים לבחירה: איפה עובר הקו של מה שבידיים שלי · 45 דקות

מטרות:

- התלמידים יבחינו בין תירוץ לבין לקיחת אחריות בשלושה מצבים מחייהם
 - התלמידים ינסחו מחדש משפט תירוץ למשפט של בחירה ומסוגלות
 - התלמידים יזהו צעד אחד קטן שבשליטתם בתחום שמעסיק אותם (לימודים, עבודה, נהיגה)
- חומרים:** לוח וטושים · דף עבודה "מתירוצ לבחירה" (טבלה בת שלוש עמודות) · כרטיסי מצבים מודפסים (4 מצבים)

7 דק'

פתיחה – "זה לא באשמתי"

המורה כותבת/על הלוח חמישה משפטים שכל אחד מאיתנו שמע או אמר: "המורה לא הסבירה טוב", "לא הספקתי, היה לי יותר מדי", "כולם עשו את זה", "השעון המעורר לא צלצל", "זה רק פעם אחת". שואלים: מה משותף לכל המשפטים? מתי משפט כזה הוא הסבר אמיתי ומתי הוא תירוץ? מבקשים מכל אחד/ת לסמן בלב את המשפט ששמע/ה הכי הרבה השבוע – בלי לשתף בקול.

20 דק'

פעילות מרכזית – מתירוצ לבחירה

התלמידים עובדים בזוגות על ארבעה מצבים מחיי תלמידי תיכון ומשכתבים את הסיפור משפה של תירוץ לשפה של אחריות.

1. מחלקים לכל זוג דף עבודה עם טבלה בת שלוש עמודות: "מה קרה", "משפט התירוצ", "משפט האחריות – מה כן בידיים שלי?".
2. מצב 1: נופֶה קיבלה 52 במתכונת במתמטיקה. היא אומרת: "המבחן היה לא הוגן, וממילא אני לא טובה במתמטיקה". מה היא יכולה לומר ולעשות אחרת?
3. מצב 2: עידו עובד בסופי שבוע בבית קפה. הוא איחר פעמיים, והאחראית העירה לו. הוא אומר לחברים: "היא פשוט נטפלת אליי". מה היה משנה את התמונה?
4. מצב 3: מֶאָה בשיעורי נהיגה. אחרי שיעור היא מספרת: "כמעט פגעתי בפח, אבל המורה לנהיגה בלבד אותי". מה פירוש אחריות של נהגת צעירה?
5. מצב 4: יונָתָן הבטיח לחבר לעזור לו להתכונן לבגרות, ולא הגיע. הוא שולח הודעה: "סורי אחי, הסתבכתי". איך נראית התנצלות שלוקחת אחריות?
6. כל זוג בוחר מצב אחד ומציג לכיתה את שני הנוסחים – התירוצ והאחריות. הכיתה מזהה מה השתנה במילים: מעבר מ"הם" ל"אני", מעבר מעבר לעתיד, מעבר מאשמה לצעד מעשי.
7. המורה מסכם/ת על הלוח שלושה סימנים של משפט אחריות: מדבר בגוף ראשון, מכיר במה שקרה בלי להאשים, ומציע צעד הבא אחד.

שאלות לדיון

9 דק'

1. איזה מן המצבים הרגיש לכם הכי מוכר, ולמה?
2. מה ההבדל בין הסבר לגיטימי לבין תירוץ? האם תמיד אפשר להבחין ביניהם?
3. למה קל יותר לחפש אשמים בחוץ? מה זה נותן לנו ברגע?
4. האם לקיחת אחריות פירושה להאשים את עצמי? איפה הגבול בין אחריות לבין ביקורת עצמית קשה?
5. מה משתנה אצל אדם כשהוא אומר "זה בידיים שלי" – בהרגשה ובמעשים?
6. באיזה תחום בחיים שלכם עכשיו (לימודים, עבודה, נהיגה, חברות) הייתם רוצים לקחת יותר אחריות?

סיכום

5 דק'

חוזרים לחמשת המשפטים מהפתיחה ומבקשים מהכיתה להציע לכל אחד מהם נוסח של אחריות. מסכמים: אחריות אישית איננה אשמה – היא היכולת להגיד "מה כן בידיים שלי" ולעשות צעד אחד. מי שלוקח אחריות לוקח בחזרה את הכוח לשנות.

רפלקציה אישית

4 דק'

- כתבו משפט תירוץ אחד שאתם אומרים לעצמכם לפעמים, ולידו את נוסח האחריות שלו.
 - מה הצעד הקטן הראשון שתעשו השבוע בתחום הזה?
 - מתי הרגשתם לאחרונה גאווה על כך שלקחתם אחריות?
- הרפלקציה אישית ונשאת אצלכם – אין חובה לשתף, ויש זכות לפסוח. תחושת מסוגלות – "אני יכול/ה להשפיע" – היא אחד ממשאבי החוסן החשובים שלנו. מי שמרגיש/ה צורך לדבר – פנו ליועצת, לנאמני החוסן המורים או לנאמני החוסן התלמידים.

וריאציה: לכיתה יב לקראת שירות או לימודים: מוסיפים מצב חמישי על ניהול זמן ועמידה בהתחייבויות בשנה הראשונה מחוץ לבית.

טיפ למורה: הקפידו להבחין בכיתה בין אחריות לאשמה: תלמידים עם ביקורת עצמית גבוהה צריכים לשמוע שאחריות פירושה צעד קדימה, לא עונש.

שיעור 2: 🖐️ אחריות כלפי הכיתה והחברים

מצופה מהצד למי שפועל: נורמות, הכלה ומעגלי אחריות · 45 דקות

מטרות:

- התלמידים יזהו את התפקידים במצב חברתי פוגע: פוגע, נפגע, צופים ופועלים
 - התלמידים יציעו לפחות שלוש דרכי פעולה בטוחות ומעשיות לצופה
 - התלמידים ימקמו את אחריותם על "מעגלי אחריות" – מהאני ועד הקהילה
- חומרים:** לוח · 5 מעגלים מצוירים על הלוח או על בריסטול (מעגלי אחריות) · פתקיות דביקות · סיפור המקרה מודפס

פתיחה – "מישהו כבר יטפל בזה"

6 דק'

המורה מספר/ת: "באמצע מסדרון עמוס נופלת לתלמידה הערימה של הדפים והמחברות. עשרות תלמידים עוברים. רובם מסתכלים, כמה צוחקים, אף אחד לא עוצר". שואלים: למה דווקא כשיש הרבה אנשים, פחות אנשים עוזרים? מציגים בקצרה את "אפקט הצופה מהצד": כשרבים רואים, כל אחד מניח שמישהו אחר יפעל, והאחריות "מתפזרת".

פעילות מרכזית – הקבוצה, הצילום והשתיקה

20 דק'

קוראים יחד סיפור מקרה מכיתה י"א, ממפים את התפקידים ובונים חלופות פעולה.

1. קוראים את המקרה: "בטיול השנתי אחד התלמידים נרדם באוטובוס. כמה חברים צילמו אותו כשהוא נוח והעלו את הסרטון לקבוצת השכבה עם כיתוב מעליב. תוך דקות היו עשרות תגובות צוחקות. רוב התלמידים לא הגיבו בכלל. למחרת הוא לא הגיע לבית הספר".
2. ממפים על הלוח את הדמויות: מי שצילם, מי שהעלה, מי שהגיב בצחוק, מי שראה ושתק, מי שהתלבט, הנפגע. שואלים: למי יש כאן אחריות? האם רק למי שצילם?
3. בקבוצות של 4: כל קבוצה מקבלת תפקיד אחד (המגיבים, השותקים, החבר הקרוב, ועד הכיתה) וכותבת שלוש פעולות שהדמות הזאת יכולה לעשות – לפני, בזמן ואחרי.
4. מדגישים פעולות בטוחות ומעשיות: לא להגיב ולא להפיץ, לכתוב לנפגע בפרטי, לבקש ממי שהעלה להוריד, לפנות למבוגר, להצטרף לנפגע ביום שאחרי. זה הרעיון של "לא לעמוד מנגד" בגרסה היומיומית שלו.
5. עוברים ל"מעגלי אחריות": על הלוח חמישה מעגלים – אני, משפחה וחברים, הכיתה ובית הספר, הקהילה, החברה. כל תלמיד/ה כותב/ת על פתקית פעולה אחת שהציעו והדביקו אותה במעגל המתאים.
6. מתבוננים בלוח: באיזה מעגל רוב הפעולות? מה חסר? מסכמים שהאחריות כלפי הכיתה מתחילה ב"אני" אבל מתממשת ב"אנחנו".

שאלות לדין

9 דק'

1. מה גורם לרוב התלמידים לשתוק במצב כזה – פחד, אדישות, מבוכה, או משהו אחר?
2. האם צחוק או אימוג'י בתגובה הוא "השתתפות" בפגיעה? למה כן ולמה לא?
3. מה המחיר החברתי של מי שמתערב, ואיך הכיתה יכולה להקטין אותו?
4. מה ההבדל בין להיות "מלשין" לבין לפנות למבוגר כדי להגן על מישהו?
5. איזו נורמה הייתם רוצים שתהיה בשכבה שלנו כשמשהו כזה קורה?
6. מה אתם הייתם רוצים שיעשו בשבילכם, אילו הייתם במקומו?

סיכום

5 דק'

חוזרים למסדרון מהפתיחה: גם שם מספיק אדם אחד שעוצר כדי לשנות את התמונה, ואחריו מצטרפים אחרים. מסכמים: כשכולם רואים, האחריות לא מתחלקת – היא מוכפלת. כל אחד מאיתנו יכול להיות זה שעוצר ראשון.

רפלקציה אישית

5 דק'

- היזכרו במצב שבו הייתם צופים מהצד. מה עצר אתכם, ומה היה עוזר לכם לפעול?
- מי בכיתה עשוי להרגיש לבד לפעמים, ומה מחווה קטנה אחת שאתם יכולים לעשות כלפיו?
- השלימו: "בכיתה שלנו אני רוצה להיות זה/זו ש..."

נושא הפגיעה החברתית עלול לעורר זיכרונות. יש זכות לפסוח, והרפלקציה לא נאספת. תחושת שייכות לקבוצה – ערוץ ה-S בגישת BASIC Ph – היא משאב חוסן לכל הכיתה. מי שמרגיש/ה צורך לדבר – פנו ליועצת, לנאמני החוסן המורים או לנאמני החוסן התלמידים.

וריאציה: גרסה קצרה של 30 דקות: מוותרים על עבודת הקבוצות, ממפים יחד את התפקידים ועוברים ישר למעגלי האחריות.

טיפ למורה: אל תבקשו מתלמידים לשתף מקרים אמיתיים מהשכבה בשמם; עבדו רק עם המקרה הבדוי, ותנו מקום לשאלות בפרטי אחרי השיעור.

שיעור 3: אחריות דיגיטלית ברשת

לפני שלוחצים "שלח": שיתוף, צילום מסך, פרטיות ומידע כוזב · 45 דקות

מטרות:

- התלמידים יזהו לפחות ארבעה סוגי פגיעה ברשת: שיימינג, הפצת צילומי מסך, פגיעה בפרטיות ומידע כוזב
 - התלמידים יפעילו "מבחן ארבע השאלות" לפני שיתוף על שלושה מקרים
 - התלמידים יתארו מה פירוש "טביעת רגל דיגיטלית" ומה ההשלכות שלה על עתידם
- חומרים:** לוח · כרטיסי "הודעות" מודפסים (6 הודעות בדויות) · דף "מבחן ארבע השאלות"

פתיחה – עשר שניות

6 דק'

המורה מקריא/ה: "בשעה 23:40 מגיע לקבוצת השכבה צילום מסך של שיחה פרטית בין שתי חברות, עם הכיתוב 'תראו מה היא אומרת עליכם'. תוך עשר שניות הוא כבר הועבר לשלוש קבוצות נוספות". שואלים: כמה זמן לקח להעביר? כמה זמן ייקח לתקן? מי אחראי – מי שצילם, מי שהעלה, או גם מי שהעביר? מבקשים הצבעה מהירה בידיים ורושמים את התוצאות על הלוח.

פעילות מרכזית – מבחן ארבע השאלות

20 דק'

התלמידים לומדים כלי פשוט לבדיקה לפני שיתוף ומפעילים אותו על הודעות בדויות.

1. מציגים על הלוח את מבחן ארבע השאלות לפני שיתוף: (1) האם זה נכון ובדוק? (2) האם זה פוגע במישהו או חושף אותו? (3) האם הייתי מוכן/ה שזה יתפרסם עם השם שלי? (4) האם יש לזה תועלת אמיתית למישהו?
2. מחלקים לקבוצות של 3-4 שתי הודעות בדויות לכל קבוצה, למשל: "דחוף!! מחר אין לימודים בכל הארץ, תעבירו", צילום של מורה נרדם בתורנות עם הכיתוב "תראו את המלך"; "מכירים את הטלפון של X? תשלחו לה הודעות"; סקר בקבוצה "מי הכי מכוער בשכבה?"; כתבה עם כותרת מבהילה בלי מקור; תמונה מהמסיבה שבה רואים חברה במצב מביך.
3. כל קבוצה מפעילה את ארבע השאלות על כל הודעה ומחליטה: לשתף, לא לשתף, או לפעול אחרת (לבדוק, לדווח, לפנות לנפגע, לבקש להוריד).
4. הקבוצות מציגות. המורה מרכזת/על הלוח טבלה: סוג הפגיעה (מידע כוזב, שיימינג, פגיעה בפרטיות, הסתה חברתית), מי נפגע, ומה הפעולה האחרת.
5. מרחיבים בקצרה על טביעת רגל דיגיטלית: כל מה שמועלה עלול להישמר, להיות מצולם ולהופיע שוב – בעוד שנה, בראיון עבודה או במיון. מה שנכתב בשנייה עלול ללוות שנים.
6. כל תלמיד/ה כותב/ת "כלל אחד שלי לרשת" על פתק – משפט קצר בגוף ראשון.

שאלות לדין

9 דק'

1. למה קל יותר לכתוב ברשת דברים שלא היינו אומרים פנים אל פנים?
2. האם מי שרק מעביר הודעה הלאה אחראי לתוצאה כמו מי שכתב אותה?
3. מה ההבדל בין הומור לבין שיימינג? מי קובע איפה עובר הגבול?
4. איך אפשר לבדוק אם ידיעה נכונה לפני ששולחים אותה הלאה?
5. מה הייתם רוצים שחבר יעשה אם תמונה מביכה שלכם הייתה מופצת?
6. איזו נורמה דיגיטלית הייתם רוצים שתהיה בקבוצת הכיתה שלנו?

סיכום

5 דק'

קוראים בקול כמה מ"הכללים שלי לרשת" (מתנדבים בלבד) וכותבים על הלוח את החוזרים שבהם. מסכמים: ברשת, כל לחיצה היא החלטה – ומי שמעביר הלאה הוא חלק מהסיפור. עשר שניות של עצירה יכולות לחסוך פגיעה של שנים.

רפלקציה אישית

5 דק'

- היזכרו בפעם שבה עצרתם לפני שליחה. מה גרם לכם לעצור?
- מה הייתם מוחקים היום מהטביעה הדיגיטלית שלכם, ולמה?
- מה תעשו בפעם הבאה שתגיע אליכם הודעה פוגענית?

אין חובה לשתף, יש זכות לפסוח. מי שנפגע/ה ברשת אינו/ה לבד – זה לא באשמתו/ה, ויש למי לפנות. מי שמרגיש/ה צורך לדבר – פנו ליועצת, לנאמני החוסן המורים או לנאמני החוסן התלמידים.

וריאציה: לכיתה יב: מוסיפים דיון בפרופיל הציבורי לקראת מיונים, עבודה ולימודים – מה הייתי רוצה שיראו עליי.

טיפ למורה: השתמשו רק בהודעות בדויות, ואם עולה מקרה אמיתי מהשכבה – עצרו בעדינות והציעו לדבר עליו בפרטי עם היועצת.

שיעור 4: אחריות סביבתית

מה שאני קונה, זורק ובוחר – והשפעה מקומית אמיתית · 45 דקות

מטרות:

- התלמידים יתארו את "מסלול החיים" של מוצר יומיומי – מייצור ועד פסולת
 - התלמידים יבחינו בין אחריות אישית, קהילתית ומדינתית בנושאי סביבה
 - התלמידים יתכננו יוזמה סביבתית קטנה ומעשית לכיתה או לבית הספר
- חומרים:** שלושה חפצים יומיומיים (בקבוק פלסטיק, חולצה, טלפון ישן – או תמונות שלהם) · בריסטולים וטושים · דף תכנון יוזמה

7 דק'

פתיחה – המסע של בקבוק אחד

המורה מניח/ה על השולחן בקבוק מים ריק ושואל/ת: מאיפה הוא הגיע? מה היה צריך כדי לייצר אותו ולהביא אותו לכאן? לאן הוא ילך אחרי שנזרק אותו? התלמידים משרטטים יחד על הלוח את "מסלול החיים" של הבקבוק: חומר גלם, ייצור, הובלה, שימוש של דקות, ואז – מיחזור, הטמנה או שטח פתוח. שואלים: באיזה שלב במסלול יש לנו השפעה?

20 דק'

פעילות מרכזית – מעגלי אחריות סביבתית ויוזמה אחת

התלמידים ממפים פעולות סביבתיות על מעגלי האחריות ובוחרים יוזמה אחת שבידיהם.

1. מחלקים לקבוצות. כל קבוצה מקבלת חפץ אחד (בקבוק, חולצה, טלפון ישן) ומשרטטת את מסלול החיים שלו בחמישה שלבים.
2. לכל שלב הקבוצה כותבת פעולה שיכולה להקטין את הנזק: לקנות פחות, לבחור מוצר עמיד, לתקן, להעביר הלאה, למחזר נכון, לבקש מהעירייה פח מיחזור.
3. משרטטים על בריסטול חמישה מעגלים: אני, משפחה וחברים, הכיתה ובית הספר, הקהילה והיישוב, החברה והעולם. הקבוצה ממקמת כל פעולה במעגל שבו היא מתבצעת.
4. דיון קצר: יש פעולות שהן בידי היחיד, ויש פעולות שדורשות החלטה של קהילה או של רשות. אחריות אישית לא מחליפה אחריות ציבורית – אבל גם לא מחכה לה.
5. כל קבוצה בוחרת יוזמה אחת קטנה ומעשית לבית הספר (למשל: פינת החלפת בגדים, תחנת בקבוקים לשימוש חוזר, "יום בלי כלים חד-פעמיים" בטיול, בדיקת פחי המיחזור בחצר) וממלאת דף תכנון: מה, מי, מתי, מה צריך, איך נדע שהצלחנו.
6. הקבוצות מציגות בדקה אחת, והכיתה בוחרת יוזמה אחת לקדם בפועל בחודש הקרוב.

8 דק'

שאלות לדיון

1. איזה שלב במסלול החיים של מוצר הפתיע אתכם?
2. האם לפעולה של אדם אחד יש בכלל משמעות בבעיה בגודל עולמי? נמקו.
3. מה ההבדל בין אחריות של הצרכן לבין אחריות של יצרנים ושל רשויות?
4. מה מקשה עלינו לשנות הרגלי צריכה, גם כשאנחנו יודעים שכדאי?
5. איך אפשר לפעול בלי להרגיש אשמה או ייאוש מול המצב?
6. איזו פעולה אחת אתם מוכנים לשנות כבר השבוע?

סיכום

5 דק'

חוזרים לבקבוק מהפתיחה ומסמנים על המסלול את כל נקודות ההשפעה שמצאה הכיתה. מסכמים: אחריות סביבתית מתחילה בהחלטות קטנות של כל אחד, וגדלה כשאנשים פועלים יחד. אנחנו לא אחראים לכל העולם – אבל אנחנו אחראים לחלק שלנו בו.

רפלקציה אישית

5 דק'

- מה הרגל אחד שלכם שתרצו לשנות, ומה יעזור לכם להתמיד?
- איך מרגיש לחשוב על בעיות סביבה גדולות – ומה עוזר לכם להרגיש שיש לכם השפעה?

חרדה סביבתית היא תחושה מוכרת אצל צעירים. פעולה משותפת ומעשית היא אחת הדרכים להתמודד – מסוגלות ותקווה הם משאבי חוסן. זכות לפסוח שמורה.

וריאציה: גרסה מורחבת: הכיתה מבצעת את היוזמה שנבחרה ומציגה את תוצאותיה בשיעור המשך כעבור חודש.

טיפ למורה: הקפידו על נתונים כלליים ומוסכמים בלבד, וכוונו את הדיון לפעולה ולא לוויכוח – המטרה היא תחושת מסוגלות, לא אשמה.

פעילות קצרה 1: כרטיסי דילמה: מה הייתי עושה?

כרטיסי דילמה · 20 דקות

מטרה: לבחון החלטות של אחריות במצבים שבהם ערכים מתנגשים – נאמנות, נוחות, אמת ובטיחות.
חומרים: כרטיסי דילמה מודפסים וגזורים · שעון עצר

מהלך

1. מחלקים את הכיתה לקבוצות של 3-4 ומחלקים לכל קבוצה שני כרטיסי דילמה.
2. כל קבוצה קוראת דילמה ומנסחת שלוש אפשרויות פעולה – לא רק "כן" ו"לא".
3. הקבוצה בוחרת אפשרות ומנמקת: איזה ערך הכריע? מה המחיר של הבחירה?
4. כל קבוצה מציגה דילמה אחת בשתי דקות, והכיתה שואלת שאלה אחת.
5. המנחה מסכם/ת על הלוח את הערכים שהתנגשו בדילמות השונות.

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- חבר טוב שלך שאתה במסיבה ומתכוון לנהוג הביתה. הוא אומר שהוא מרגיש בסדר ומבקש שלא תעשה מזה סיפור. מה תעשה?
- גילית שחברה לכיתה העתיקה עבודה שלמה מהרשת, והמורה נתנה לה ציון גבוה ממך. אף אחד לא יודע חוץ ממך. מה תעשי?
- במשמרת בעבודה שלך קופאי ותיק שוכח פעם אחר פעם לחייב לקוחות שהם חברים שלו. הוא נחמד אליך מאוד. מה תעשה?
- התנדבת להוביל את ארגון הטיול השנתי, ועכשיו לחץ הבגרויות גדול מהצפוי. אם תפרוש, אף אחד אחר לא ייקח את זה. מה תעשה?
- בקבוצת השכבה מתחיל סקר מעליב על תלמידה שלא נמצאת בקבוצה. כולם מצביעים בצחוק. מה תעשי?
- אחיך הקטן מספר לך בסוד שמישהו בכיתה שלו מציק לו כל יום, ומבקש שלא תספר להורים. מה תעשה?
- שברת בטעות את הפנס של מכונית חונה. אין אף אחד ברחוב ואין מצלמות. מה תעשי?
- את ראש קבוצה בתנועת הנוער, וחניך מספר לך משהו שמדאיג אותך מאוד על מה שקורה לו בבית. הוא מבקש שזה יישאר בינכם. מה תעשי?

שאלות לדיון

1. באיזו דילמה היה הכי קשה להחליט, ולמה?
2. מתי נאמנות לחבר מתנגשת עם אחריות כלפיו?
3. האם יש מצבים שבהם "לא להתערב" הוא הבחירה האחראית?
4. מה עוזר לכם לקבל החלטה קשה כשאתם תשובה מושלמת?

טיפ למנחה: הדגישו שאין כאן תשובה "נכונה" אחת; העריכו נימוקים, לא רק בחירות. בדילמות שנוגעות בסוד מדאיג – הבהירו שפנייה למבוגר כשיש סכנה היא אחריות, לא בגידה.

פעילות קצרה 2: קו העמדות: עד כמה אני מסכים/ה?

מתחם עמדות · 15 דקות

מטרה: לחשוף את מגוון העמדות בכיתה לגבי גבולות האחריות ולתרגל הקשבה לעמדה שונה.
חומרים: שני שלטים: "מסכים/ה מאוד" ו"לא מסכים/ה בכלל" · חבל או מסקנטייפ למתיחת קו על הרצפה

מהלך

1. מותחים קו על רצפת הכיתה ותולים את שני השלטים בקצותיו.
2. המנחה מקריא/ה היגד, וכל תלמיד/ה נעמד/ת בנקודה שמבטאת את עמדתו/ה.
3. שואלים שניים או שלושה תלמידים מנקודות שונות על הקו מה הביא אותם לעמוד שם.
4. מזמינים מי שמשתכנע/ת לזוז על הקו – ולספר מה הזיז אותו/ה.
5. אחרי 4–5 היגדים מתיישבים לסיכום קצר.

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- כל אדם אחראי רק למעשים שלו, לא למעשים של אחרים.
- אם ראיתי פגיעה ושתקתי – גם אני אחראי/ת למה שקרה.
- מי שמעביר הלאה הודעה פוגענית אשם כמו מי שכתב אותה.
- גיל 17 הוא מוקדם מדי לשאת אחריות על החלטות גדולות בחיים.
- לפעמים הדבר האחראי ביותר הוא לבקש עזרה.
- אחריות סביבתית היא קודם כול תפקיד של המדינה, לא של האזרח.
- טעות שתיקנתי מיד היא כבר לא טעות.
- הבטחה לחבר חשובה יותר מהבטחה למורה או למעסיק.

שאלות לדיון

1. איזה היגד פיצל את הכיתה הכי הרבה? מה זה מלמד אותנו?
2. איך הרגיש לעמוד במקום שבו עמדו מעט אנשים?
3. האם שמעתם נימוק שגרם לכם לחשוב אחרת?
4. מה ההבדל בין אחריות לבין אשמה, לפי מה ששמענו?

טיפ למנחה: עמדו בעצמכם בצד ולא בקו – אל תחשפו את עמדתכם לפני שהתלמידים נימקו. מי שלא רוצה לעמוד יכול/ה לצפות מהצד – זכות לפסוח.

פעילות קצרה 3: משחק תפקידים: ישיבת ועד דחופה

משחק תפקידים · 20 דקות

מטרה: להתנסות בניהול שיחה על אחריות משותפת כשלכל צד אינטרס אחר, ולמצוא פתרון שכולם שותפים לו.

חומרים: כרטיסי תפקיד מודפסים · תיאור המצב על הלוח

מהלך

1. מציגים את המצב: "מחר מגיעה הבחינה החיצונית בלשון. בבוקר התגלה שמישהו מהשכבה הפיץ בקבוצה 'שאלות דלופות' – כנראה מזויפות. הכיתה מתכנסת לישיבת ועד דחופה בהפסקה".
2. מחלקים שישה כרטיסי תפקיד למתנדבים. שאר הכיתה הם "צופים פעילים" שרושמים מה כל דמות רוצה ומה היא מוכנה לוותר.
3. מקיימים את הישיבה במשך 7–8 דקות. המטרה: להחליט יחד מה עושים עכשיו.
4. עוצרים. הצופים משתפים: מי לקח אחריות? מי הטיל אותה על אחרים? איזה משפט קידם את השיחה?
5. מחליפים שחקנים ומשחקים שוב 3 דקות עם הנחיה: "כל דובר מתחיל ב'מה אני יכול לעשות'".

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- תפקיד: יו"ר ועד הכיתה – מה את/ה רוצה: להגיע להחלטה אחת לפני סוף ההפסקה, בלי שהכיתה תתפרק לריב.
- תפקיד: מי שהעביר את ההודעה הלאה – מה את/ה רוצה: להבהיר שרק העברת בלי לחשוב, ולא להיות "האשם".
- תפקיד: תלמידה מצטיינת – מה את רוצה: שאף אחד לא ייהנה מיתרון לא הוגן, ושתהיה הודעה מסודרת לצוות.
- תפקיד: תלמיד שקשה לו בלשון – מה אתה רוצה: להבין אם יש בזה משהו נכון, כי אתה בלחץ גדול לקראת מחר.
- תפקיד: נאמנת חוסן תלמידה – מה את רוצה: להרגיע את הלחץ בכיתה ולוודא שאף אחד לא מושפל.
- תפקיד: תלמיד שמעדיף לא להתערב – מה אתה רוצה: "זה לא העניין שלנו, שהמבוגרים יטפלו".
- תפקיד (למחזור השני): רכז/ת השכבה שנכנס/ת באמצע – מה את/ה רוצה: לשמוע מה הכיתה החליטה ולמה.

שאלות לדיון

1. איזו דמות לקחה אחריות בצורה הכי בונה, ומה היא אמרה?
2. מה ההבדל בין חיפוש אשם לבין חיפוש פתרון?
3. איך משפט הפתיחה "מה אני יכול לעשות" שינה את השיחה בסבב השני?
4. מה הייתם עושים במצב כזה במציאות?

טיפ למנחה: שמרו על הומור ועל קצב, ועצרו מיד אם השיחה גולשת לעלבונות אישיים. מי שלא רוצה לשחק – זכות לפסוח, תפקיד הצופה חשוב לא פחות.

פעילות קצרה 4: מה אומרים המקורות? ניתוח אמרות על אחריות

ניתוח ציטוטים · 15 דקות

מטרה: לנתח אמרות קצרות על אחריות, לפרש אותן בשפה של היום ולקשר אותן לחיי התלמידים.
חומרים: כרטיסי אמרות מודפסים · דף עבודה: מה כתוב? מה זה אומר היום? דוגמה מהחיים שלי

מהלך

1. מפזרים את כרטיסי האמרות על השולחנות בתחנות.
2. בזוגות, כל זוג עובר בין התחנות ובוחר אמרה אחת שמדברת אליו.
3. הזוג ממלא דף עבודה: מה כתוב (במילים פשוטות), מה זה אומר היום על אחריות, דוגמה מהחיים שלי תלמידי תיכון.
4. הזוג מנסח "כותרת" עכשווית לאמרה – משפט של עד שש מילים.
5. סבב שיתוף: כל זוג מקריא את האמרה ואת הכותרת שכתב.

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- "אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו, אימתי?" – הלל, משנה אבות א, יד
- "לא עליך המלאכה לגמר, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה" – רבי טרפון, משנה אבות ב, טז
- "במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש" – הלל, משנה אבות ב, ה
- "כל ישראל ערבים זה בזה" – תלמוד בבלי, שבועות לט ע"א
- "הכל צפוי והרשות נתונה" – רבי עקיבא, משנה אבות ג, טו
- "אל תפַּרֵשׁ מן הצבור" – הלל, משנה אבות ב, ד
- "איזהו חכם? הרוֹאֶה אֶת הַנוֹלָד" – תלמוד בבלי, תמיד לב ע"א
- "אחריות מתחילה ברגע שאני מפסיק לשאול 'של מי האשמה' ומתחיל לשאול 'מה אני עושה עכשיו'" – משפט לדיון (מקורי)

שאלות לדיון

1. איזו אמרה הכי רלוונטית לחיים שלכם עכשיו, ולמה?
2. "לא עליך המלאכה לגמור" – האם המשפט הזה מרגיע או מחייב? איך הוא יכול לעזור מול בעיות גדולות?
3. "הרואה את הנוול" – איך ראיית התוצאות מראש קשורה לאחריות ברשת או בנהיגה?
4. האם יש מתח בין "אם אין אני לי" לבין "כשאני לעצמי, מה אני?" איך מאזנים?

טיפ למנחה: עודדו פרשנויות שונות ואל תמהרו ל"פירוש הנכון". אפשר לקשר את "לא עליך המלאכה לגמור" לחוסן: לא חייבים לפתור הכול כדי לעשות את החלק שלי.

פעילות קצרה 5: מקרים מהחיים: של מי האחריות?

סיפורי מקרה · 20 דקות

מטרה: לנתח מקרים מורכבים שבהם האחריות מחולקת בין כמה אנשים, ולזהות מה חלקו של כל אחד.
חומרים: כרטיסי מקרים מודפסים · טבלה על הלוח: המעורבים / מה היה בידיו / מה היה יכול לעשות

מהלך

1. מחלקים לקבוצות של 4, וכל קבוצה מקבלת מקרה אחד או שניים.
2. הקבוצה קוראת את המקרה ומזהה את כל המעורבים בו.
3. לכל מעורב: מה היה בידיו, ומה היה יכול לעשות אחרת? ממלאים את הטבלה.
4. הקבוצה מחלקת "100% אחריות" בין המעורבים ומנמקת – ואז שואלת: האם אפשר בכלל לחלק אחריות באחוזים?
5. כל קבוצה מציגה את המקרה ואת החלוקה שלה, והכיתה מגיבה.

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- בפרויקט קבוצתי לבגרות, רוני לא עשה כמעט כלום. שלושת החברים האחרים חיפו עליו בלי לומר דבר, וביום ההגשה התברר שחלק שלם חסר. הקבוצה קיבלה ציון נמוך. מי אחראי לתוצאה?
- שלושה חברים נסעו ברכב של אחד מהם, נהג צעיר עם רישיון חדש. אחד מהם שלח לנהג סרטון והתעקש "רק תראה רגע". הנהג הציץ ובלם ברגע האחרון. מה היה תפקידו של כל אחד מהנוסעים?
- בסוף מסיבת כיתה בפארק נשארה ערימת אשפה. כל אחד היה בטוח שמישהו אחר יסדר. למחרת פורסם בקבוצת התושבים צילום של המקום עם כיתוב כועס. של מי האחריות?
- נגה, בת 17, עובדת כמלצרית. בשבוע הבגרויות היא ביקשה מהמנהל להוריד משמרות, הוא סירב, והיא פשוט לא הגיעה בלי להודיע. המנהל פיטר אותה. מה היה בידיה, ומה בידיו?
- בקבוצת השכבה הופצה ידיעה ש"מורה פוטרה בגלל תלמיד", עם תמונה של תלמיד מסוים. הידיעה התבררה כשקרית, אבל התלמיד כבר הוחרם. מי נושא באחריות – מי שהמציא, מי שהעביר או מי ששתק?
- בטיול השנתי אחד התלמידים הרגיש לא טוב באמצע מסלול חם. חבריו ראו שהוא מחוור, אבל הוא אמר "הכול בסדר" והם המשיכו. רק ליד הנקודה הבאה הוא התיישב ולא הצליח לקום. מה היה צריך לעשות, ומי?

שאלות לדיון

1. באיזה מקרה היה הכי קשה לחלק את האחריות?
2. האם "כולם אחראים" פירושו לפעמים ש"אף אחד לא אחראי"?
3. מה ההבדל בין אחריות על מה שעשיתי לאחריות על מה שלא עשיתי?
4. איזה כלל אחד הייתם לוקחים מהמקרים האלה לחיים שלכם?

טיפ למנחה: תרגיל ה"אחוזים" נועד לעורר מחשבה, לא לקבוע אשמה. סיימו בשאלה "מה כל אחד יכול לעשות בפעם הבאה", כדי להשאיר את הכיתה עם פעולה ולא עם האשמה.

פעילות קצרה 6: מניפסט האחריות של הכיתה

משימה יצירתית · 20 דקות

מטרה: לנסח יחד הצהרה כיתתית מחייבת על אחריות – אישית, חברתית, דיגיטלית וסביבתית – ולהפוך אותה לפוסטר.

חומרים: בריסטול גדול · טושים צבעוניים · כרטיסי פתיחות משפטים מודפסים · פתקיות

מהלך

- מסבירים: מניפסט הוא הצהרה קצרה וחדה של ערכים ומחויבויות. המניפסט שלנו יהיה תלוי בכיתה כל השנה.
- כל תלמיד/ה מקבל/ת כרטיס פתיחה ומשלים/ה אותו על פתקית – משפט אחד בגוף ראשון רבים ("אנחנו...").
- בקבוצות של 4 מקבצים את הפתקיות לפי ארבעה תחומים: אחד כלפי השני, ברשת, בלמידה, בסביבה.
- כל קבוצה מנסחת מתוך התחום שלה שני משפטים חזקים, ברורים ומעשיים.
- הכיתה מצביעה על 8–10 המשפטים שייכנסו למניפסט, ומעצבת פוסטר עם כותרת שבחרה.
- כל מי שמסכים/ה חותם/ת על הפוסטר – החתימה רשות, לא חובה.

תוכן הכרטיסים (מוכנים לגזירה בקובץ הכרטיסים)

- אנחנו, תלמידי הכיתה, מתחייבים ש...
- כשמישהו בכיתה נפגע, אנחנו...
- לפני שאנחנו שולחים משהו בקבוצת הכיתה, אנחנו...
- כשאנחנו טועים, אנחנו...
- בלמידה, האחריות שלנו היא...
- כלפי הסביבה ובית הספר, אנחנו...
- כשקשה למישהו מאיתנו, אנחנו...
- דבר אחד שלא נעשה לעולם בכיתה שלנו הוא...
- כותרת למניפסט: "_____ – כי זה בידיים שלנו"

שאלות לדיון

- איזה משפט במניפסט הכי חשוב לכם, ולמה?
- מה יעזור לנו לזכור את המניפסט גם בעוד חודשיים?
- מה נעשה כשמישהו לא יעמוד בו – איך מזכירים בלי להאשים?
- האם הייתם מוסיפים משהו שנשאר בחוץ?

טיפ למנחה: חזרו למניפסט אחת לחודש בשיעור חינוך – חמש דקות של "איפה אנחנו עומדים" הופכות פוסטר להתחייבות חיה.

סדנה: מי אחראי כאן? – סדנת אחריות

מהצופה מהצד אל השותף הפעיל: סדנה שמסתיימת במניפסט אחריות כיתתי · 90 דקות · כיתה שלמה (25–35 תלמידים), חדר עם שולחנות שאפשר להזיז ומקום פנוי לקו עמדות; מנחה אחד/ת, רצוי בשיתוף נאמני החוסן התלמידים

מטרות:

- המשתתפים יזהו את מעגלי האחריות שלהם – מהאני ועד החברה והעולם
- המשתתפים יתרגלו קבלת החלטות אחראית בדילמות מחיי תלמידי תיכון
- הכיתה תנסח ותחתום על מניפסט אחריות משותף

חומרים:

- סט כרטיסי הגזירה של הסדנה (מודפס וגזור)
- חבל או מסקנטייף לקו עמדות
- שני שלטים: "מסכים/ה" / "לא מסכים/ה"
- 5 מעגלים מצוירים על בריסטול גדול או על הרצפה
- פתקיות דביקות ועטים
- בריסטול גדול וטושים צבעוניים למניפסט
- שעון עצר
- רמקול למוזיקה רגועה (רשות)

הכנה מראש:

- להדפיס ולגזור את כרטיסי הגזירה: כרטיסי פעולה למעגלים, כרטיסי דילמה וכרטיסי פתיחת משפט למניפסט.
- לסדר את החדר במעגל כיסאות עם מרחב פנוי במרכז.
- לצייר מראש חמישה מעגלים: אני, משפחה וחברים, הכיתה ובית הספר, הקהילה והיישוב, החברה, המדינה והעולם.
- לתאם עם היועצת ועם נאמני החוסן שיהיו זמינים אחרי הסדנה למי שירצה לדבר.
- להכין משפט פתיחה אישי קצר על רגע שבו לקחתם (או לא לקחתם) אחריות.

לוח זמנים

10 דק'	פתיחה: "זה לא שלי"	10–0
15 דק'	קו עמדות: גבולות האחריות	25–10
20 דק'	מעגלי האחריות	45–25
5 דק'	הפסקת נשימה	50–45
20 דק'	דילמות בתחנות	70–50
15 דק'	כותבים מניפסט	85–70
5 דק'	מעגל סיום	90–85

10 דק'

1. פתיחה: "זה לא שלי"

המשתתפים יושבים במעגל. המנחה מניח/ה במרכז פתק גדול שעליו כתוב "זה לא שלי" ומבקש/ת מכל אחד לחשוב על מצב אחד מהשבוע האחרון שבו המשפט הזה עבר לו בראש. סבב מהיר: כל מי שרוצה אומר/ת מילה אחת שמתארת את המצב ("זבל", "קבוצה", "מבחן") – זכות לפסוח. המנחה מציג/ה את מטרת הסדנה: לבדוק יחד מה כן שלנו.

היום אנחנו לא מחפשים אשמים. אנחנו מחפשים את מה שכן בידיים שלנו.

15 דק'

2. קו עמדות: גבולות האחריות

מותחים קו על הרצפה. המנחה מקריא/ה 4 היגדים מתוך כרטיסי הגזירה, והמשתתפים נעמדים לאורך הקו לפי מידת הסכמתם. אחרי כל היגד שואלים 2-3 משתתפים מנקודות שונות מה הביא אותם לשם, ומזמינים מי שמתכנע לזוז. לא מתווכחים – מקשיבים ושואלים.

אין כאן מקום נכון או לא נכון. מעניין אותי למה עמדתם דווקא שם.

20 דק'

3. מעגלי האחריות

מחלקים לקבוצות של 4-5. כל קבוצה מקבלת 6-8 כרטיסי פעולה וממקמת אותם על חמשת המעגלים: באיזה מעגל הפעולה הזאת מתרחשת ומשפיעה? הקבוצות מציגות מקום אחד שבו התלבטו. המנחה מסיק/ה עם המשתתפים: האחריות מתחילה במעגל הפנימי ומתרחבת החוצה; כל מעגל נשען על המעגל שבתוכו.

שימו לב: כמעט כל פעולה גדולה מתחילה ב"אני" אחד שהחליט.

5 דק'

4. הפסקת נשימה

הפסקה קצרה. המנחה מזמין/ה להתמתח, לשתות מים ולנשום נשימה עמוקה אחת יחד לפני שממשיכים לחלק הבא.

20 דק'

5. דילמות בתחנות

מציבים בחדר ארבע תחנות, ובכל אחת כרטיס דילמה: נאמנות לחבר, אחריות ברשת, עבודה ולימודים, סביבה וקהילה. הקבוצות עוברות בין התחנות (4 דקות בכל אחת) וכותבות על פתקית את הפעולה שהיו בוחרים ואת הערך שהכריע. בסבב האחרון כל קבוצה חוזרת לתחנה הראשונה שלה, קוראת את כל הפתקים ומציגה בדקה אחת מה הפתיע אותה.

בדילמה טובה אין בחירה בלי מחיר. השאלה היא איזה מחיר אתם מוכנים לשלם, ולמה.

6. כותבים מניפסט

15 דק'

כל משתתף/ת מקבל/ת כרטיס פתיחת משפט ומשלים/ה אותו בגוף ראשון רבים. הקבוצות מקבצות את המשפטים ובוחרות שניים חזקים. המנחה מרכז/ת על בריסטול 8-10 משפטים, והכיתה מצביעה על כותרת. מי שמסכים/ה חותם/ת – החתימה רשות.

מניפסט לא נכתב בשביל המורים. הוא נכתב בשבילנו – כדי שנוכל להזכיר אותו לעצמנו.

7. מעגל סיום

5 דק'

חוזרים למעגל הכיסאות. המנחה מוריד/ה מהמרכז את הפתק "זה לא שלי" ומניח/ה במקומו את המניפסט. סבב סיום לפי ההנחיה במעגל הסגירה, ותודה לכל המשתתפים.

תודה שהייתם כאן באמת. אחריות היא גם להגיע ולהשתתף – ועשיתם את זה היום.

מעגל סיום

כל משתתף/ת משלים/ה במשפט אחד: "דבר אחד שאני לוקח/ת מכאן לאחריות שלי הוא...". – או אומר/ת מילה אחת בלבד. מי שלא רוצה לדבר אומר/ת "עובר/ת" – זכות לפסוח מכובדת לגמרי.

ביטחון רגשי: דילמות על נאמנות, פגיעה ברשת ובטיחות עלולות לעורר זיכרונות אישיים; עבדו רק עם מקרים בדויים, אל תבקשו שיתוף אישי ושימו לב למשתתפים שנסגרים. מי שמרגיש/ה צורך לדבר – פנו ליועצת, לנאמני החוסן המורים או לנאמני החוסן התלמידים.